

Ηλεκτρονικό περιοδικό της
Ιεράς Μητροπόλεως
Κυρηνείας

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ Χ. ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗΣ

Ο ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΦΟΝΤΑΜΕΝΤΑΛΙΣΜΟΣ ΩΣ ΠΡΟΚΛΗΣΗ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ.

ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΙΑ

ΤΕΥΧΟΣ 6-7

2019

Στυλιανός Χ. Τσομπανίδης*

Ο ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΦΟΝΤΑΜΕΝΤΑΛΙΣΜΟΣ ΩΣ ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ.

ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΙΑ

Abstract: As recently as 2016 when the Panorthodox Synod would be held in Crete, groups of ultra-orthodox people, clearly extreme and exclusive in their perception of Christian faith, attacked the participants in the Synod and then doubted its decisions in the name of authentic faith that was allegedly threatened by It. This has been an attitude which undermines any attempt of the Orthodox Churches to hold a dialogue between themselves but also with other Christian denominations, i.e. the Ecumenical Movement and Dialogue. The author details the main characteristics of such fundamentalist groups and/or individuals within Orthodoxy and places those in the broader socioeconomic and political context of our era; an era that favors false knowledge and the distortion of truth due to the access to, the persuasive and consistent use of the web and social media. The Decisions that were released by the Ecumenical Patriarchate, which separate Orthodoxy from the exclusivist, fundamentalist stances are being referred to in a attempt to propose ways in which extremism will be confronted and eradicated, for dialogue is a theological and ecclesiological prerequisite to unity.

Keywords: Ecumenical Movement; Ecumenical Dialogue, World Council of Churches, extremism, fundamentalism, Orthodoxy.

Το αφιέρωμα του περιοδικού *Συμβολή* στην παθογένεια των ακροτήτων έρχεται να καταστήσει τη βιβλιογραφία πλουσιότερη και να προσφέρει γόνιμους προβληματισμούς σε ένα θέμα που έχει σχέση με την απειλή κατά της ενδοεκκλησιαστικής και της διανθρώπινης ενότητας, καθώς και με την επιδίωξη της επιβολής μιας παρωχημένης τάξης σε Εκκλησία και κοινωνία. Στο άρθρο μου θα ασχοληθώ περισσότερο με τις ακραίες εκδηλώσεις στους κόλπους της Ορθοδοξίας που τείνουν ή συγγενεύουν προς τον φονταμενταλισμό και απειλούν την ενότητά της, καταφέροντας πλήγματα στο σώμα της με κίνδυνο να το καταστήσουν σώμα νεκρό και αντικείμενο προς συντήρηση, ξένο προς τους αγωνιώδεις προβληματισμούς του

σύγχρονου κόσμου και αδιάφορου να δείξει σε αυτόν το αληθινό μήνυμα του Ευαγγελίου.

Σύνολη η Ορθοδοξία τα τελευταία χρόνια ασχολήθηκε με τις φονταμενταλιστικές τάσεις που εμφανίστηκαν στο χώρο της και ενεργούν ως διαιρετικά παράσιτα εις βάρος όχι μόνο της Εκκλησίας αλλά και της κοινωνίας και του πολιτισμού.

Η καταδίκη του φονταμενταλισμού ως έκφραση «νοσηράς θρησκευτικότητας». Συνοδικές αποφάσεις με μεγάλη σημασία

Εντός της Ορθοδοξίας αυτή που δέχθηκε και δέχεται τις περισσότερες και πιο σκληρές επιθέσεις από μειοψηφικές αλλά θορυβώδεις ομάδες που καλλιεργούν αντιλήψεις φονταμενταλιστικές, είναι η προσπάθεια της Ορθόδοξης Εκκλησίας — από κοινού με τις άλλες χριστιανικές Εκκλησίες και Ομολογίες— να αρθρώσει λόγο ενότητας, συμφιλίωσης και ελπίδας σε έναν κόσμο που κυριαρχείται από μίσση, φανατισμούς, ανάδυση των εθνικισμών, βία, απουσία σεβασμού του «άλλου» αλλά και φτώχεια, κοινωνική αδικία, περιορισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και έλλειψη σεβασμού απέναντι περιβάλλον.¹ Αυτό φάνηκε ξεκάθαρα όταν ολοκληρώθηκε η μακρά και κοπιώδης προπαρασκευαστική περίοδος της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξης Εκκλησίας και ανακοινώθηκε η ομόφωνη απόφαση των Προκαθημένων των Ορθοδόξων Εκκλησιών να συγκληθεί το 2016 στην Κρήτη η προγραμματιζόμενη Πανορθόδοξη Σύνοδος. Αμέσως ξεκίνησε μια άνευ προηγουμένου μαχητική κινητοποίηση για ματαίωση της Συνόδου και μετά για απαξίωσή της, ιδίως σε ό,τι αφορά τις αποφάσεις της —που πάρθηκαν με συναίσθηση της ευθύνης των Ορθοδόξων Εκκλησιών για καταλλαγή και ενότητα και της σημασίας τού να συλλαμβάνουν από κοινού τα «σημεία των καιρών»— για

* BA Θεολογία (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και Πανεπιστήμιο Χαϊδελβέργης/Γερμανία), PhD Θεολογίας (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης) Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Θεολογίας με αντικείμενο «Οικουμενική Κίνηση: Ιστορία-Θεολογικοί Διάλογοι».

¹ Για τις προσπάθειες της Ορθόδοξης Εκκλησίας ως ζώσας Εκκλησίας να αρθρώσει λόγο επίκαιρο, πραγματικά ανθρώπινο και οικουμενικό βλ. Στ. Τσομπανίδης, «Υπέρ της Οικουμένης»: *Μελέτες για την Οικουμενική Κίνηση και την αποστολή της Εκκλησίας στο σημερινό κόσμο*, Ostrakon, Θεσσαλονίκη 2014 και του ίδιου, *Εκκλησία της Εξόδου: Οικουμένη, Κοινωνία, Άνθρωπος. Θέματα οικουμενικού προβληματισμού*, Ostrakon, Θεσσαλονίκη 2018, σ. 255.

εδραϊώση του οικουμενικού διαλόγου.² Για άλλη μια φορά ακραίες ομάδες υπονόμισαν την ενότητα των Ορθοδόξων Εκκλησιών βαθαίνοντας το διαχωρισμό του σώματος σε «συντηρητικούς» και «νεωτεριστάς», σε «παραδοσιακούς» και «οικουμενιστάς», σε «πλειοδότας» και «μειοδότας» της ορθοδοξίας, σε πιστούς και σε λιγότερο πιστούς στην Εκκλησία και στη διδασκαλία της.

Υπό το πνεύμα αυτό, η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος στην Κρήτη εύστοχα και με συνείδηση ευθύνης, επειδή αφορά στην αποτελεσματική εμπλοκή της Ορθοδοξίας στην Οικουμενική Κίνηση και στην ίδια την παρουσία της στον κόσμο, έλεγξε αυστηρά εκείνους που, αγνοώντας τελείως τις πανανορθοδόξως και ομοφώνως εισημμένες αποφάσεις για τη συμμετοχή της Ορθόδοξης Εκκλησίας στο Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών (ΠΣΕ) και τους θεολογικούς διαλόγους, πολεμούν τους διαλόγους αυτούς και κάθε προσπάθεια ειρηνικών και αδελφικών σχέσεων με τους άλλους Χριστιανούς, υπονομεύουν την ενότητα των Ορθοδόξων Εκκλησιών με το διαχωρισμό του πληρώματος σε «γνήσιους» και «νόθους», σε «πιστούς» και «αποστάτες», και υψώνουν τον εαυτό τους υπεράνω των Επισκοπικών Συνόδων της Εκκλησίας, με κίνδυνο να δημιουργήσουν σχίσματα μέσα στην Ορθοδοξία.³ Στην Εισηγητική του Ομιλία κατά την έναρξη των εργασιών της Συνόδου ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος καταγράφει ως εξής το πρόβλημα:

«Άτυχως, κατά τὰς ἡμέρας ταύτας, ἐπιπολάζει τὸ φαινόμενον ὁμάδων ἢ ἀτόμων, διεκδικούντων ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ ἀλάθητον ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν Πατέρων καὶ τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως, κηρυττόντων “αἰρετικούς” πάντας τοὺς πρὸς αὐτοὺς διαφωνοῦντας, καὶ ἐξεχειρόντων τὸν πιστὸν λαόν, ἐνίοτε καὶ ἐναντίον τῶν κανονικῶν αὐτοῦ ποιμένων. Ἐντὸς τοῦ κλίματος τούτου, τὸ ὅποῖον δύναται νὰ ἀποβῆ ἄκρως ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, τείνει νὰ λησμονηθῇ ὅτι τὰ ὄρια μεταξὺ αἱρέσεως καὶ

² Τα κείμενα-αποφάσεις της Συνόδου της Κρήτης εκτός του ότι είναι διαθέσιμα στην επίσημη ιστοσελίδα της, <https://www.holycouncil.org/home>, έχουν επίσης δημοσιευθεί στον Τόμο: *Οι αποφάσεις της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθοδόξου Εκκλησίας* (11), CEMES, Θεσσαλονίκη 2017 [πρόσβ.: 12 Σεπτ. 2019]. Ιδιαίτερα για την Οικουμενική Κίνηση και τη συμμετοχή της Ορθόδοξης Εκκλησίας σε αυτή βλ. στον παραπάνω Τόμο το κείμενο «Σχέσεις της Ορθοδόξου Εκκλησίας προς τον λοιπὸν χριστιανικὸν κόσμον», σ. 65-74. Πρβλ. ἀκόμη στο ἴδιο τὸ «Μήνυμα», σ. 13-20, §§ 3, 4, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν «Ἐγκύκλιο», σ. 27-46, ἰδίως σ. 42-43, 45, §§ 17, 18 καὶ 20.

³ Βλ. γὰρ τὴν σημασία τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνόδου τῆς Κρήτης (2016) ποὺ ἀφοροῦν στὶς σχέσεις τῆς Ορθόδοξης Εκκλησίας με τὶς ἄλλες Εκκλησίες, καθὼς καὶ γὰρ τὴν πρόκληση τοῦ φονταμενταλισμοῦ, στο Στ. Τσομπανίδης, *Ἡ ἐκκλησιολογικὴ πρόκληση μετὰ τὴν Αγία καὶ Μεγάλη Σύνοδο τῆς Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Ostrakon, Θεσσαλονίκη 2018.

Ὁρθοδοξίας καθορίζονται συνοδικῶς καὶ μόνον, εἴτε ἀναφέρονται ταῦτα εἰς παλαιάς, εἴτε εἰς νεωτέρας δοξασίας...».⁴

Μπροστά σε αὐτὸν τὸν κίνδυνο δηλώνεται με αποφασιστικότητα στὴν παράγραφο 22 τοῦ κειμένου-απόφαση τῆς Συνόδου με τίτλο «Σχέσεις τῆς Ορθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν χριστιανικὸν κόσμον»:

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία θεωρεῖ καταδικαστέαν πᾶσαν διάσπασιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὸ ἀτόμων ἢ ομάδων, ἐπὶ προφάσει τηρήσεως ἢ δῆθεν προασπίσεως τῆς γνησίας Ὁρθοδοξίας. Ὡς μαρτυρεῖ ἡ ὅλη ζωὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ διατήρησις τῆς γνησίας ὀρθοδόξου πίστεως διασφαλίζεται μόνον διὰ τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον ἀνεκάθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπετέλει τὴν ἀνωτάτην αὐθεντίαν ἐπὶ θεμάτων πίστεως καὶ κανονικῶν διατάξεων (κανὼν 6 τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου).⁵

Εἰδὼ πρόκειται γιὰ μιὰ νέα δυναμικὴ τοποθέτηση τῆς Ορθοδοξίας ἐνώπιον νέων προκλήσεων. Ἡ καταδίκη τῶν σεκταριστικῶν ἀντι-οικουμενικῶν ομάδων, ἐκτὸς τοῦ ὅτι καταδεικνύει τὴ βούληση τῆς Ορθοδόξης Ἐκκλησίας γιὰ τὴ συνέχιση καὶ ἐνδυνάμωση τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς τῆς στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση, συνδέεται ἐπίσης με τὴν ἀποστασιοποίησή τῆς ἀπὸ φονταμενταλιστικῶν κύκλους ποὺ συναντῶνται σε ὅλες τὶς θρησκείες. Ὁ φονταμενταλισμὸς ὡς «ζήλος οὐ κατ' ἐπίγνωσιν» (Ρωμ. 10,2), ἀποτελεῖ, σύμφωνα με τὴν «Ἐγκύκλιο» τῆς Συνόδου, «ἐκφρασίαν νοσηρᾶς θρησκευτικότητος», γιὰ αὐτὸ υπογραμμίζεται με ἔμφαση ἡ ἀναγκαιότητα τοῦ διαθρησκειακοῦ διαλόγου, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ συμβάλει στὴν καλλιέργεια τῆς ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης, στὴν προώθηση τῆς εἰρήνης καὶ τῆς καταλλαγῆς.⁶

Ἡ παθογένεια τοῦ ορθόδοξου φονταμενταλισμοῦ

Τὸ πρόβλημα τοῦ φονταμενταλισμοῦ καὶ τῶν ομάδων ποὺ λειτουργοῦν διασπαστικά ἐλάβε ἀνησυχητικὲς διαστάσεις ὅταν μετὰ τὶς ραγδαῖες κοινωνικοπολιτικὲς ἀλλαγές στὴν Ἀνατολικὴ Ἑυρώπη ἀλλάξε ἡ κατάσταση τῶν Ορθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ ἦρθαν στὸ προσκῆνιο ἀποθημένες γιὰ πολλὰ δεκαετίες νοσηρὲς πτυχὲς φονταμενταλιστι-

⁴ Βλ. Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου, «Εἰσηγητικὴ ομιλία κατὰ τὴν ἐναρξὴ τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου», *Ἐκκλησία* 93 (2016), σ. 625-633, ἐδῶ σ. 631 .

⁵ Βλ. *Οἱ ἀποφάσεις τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ορθοδόξου Ἐκκλησίας*, σ. 73.

⁶ Βλ. Ὁ.π., σ. 42-43, § 17 καὶ «Μήνυμα», σ. 15, § 4.

κών και εθνικιστικών παροξυσμών και άρχισε να πνέει ένα ισχυρό αντιδυτικό και αντιοικουμενικό πνεύμα.⁷ Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι ο φονταμενταλισμός είναι φαινόμενο που σχετίζεται με το μοντέρνο κόσμο. Αποτελεί κυρίως κίνηση αντιμοντέρνα και ταυτόχρονα ενθουσιαστική «επιστροφή στα θεμέλια».⁸

Φονταμενταλισμός είναι η απόδοση του διεθνούς όρου «fundamentalism» (από το λατινικό fundamentum=θεμέλιο) με τον οποίον υποδηλώνεται αρχικώς κάθε ριζοσπαστική τάση στο πλαίσιο ενός κινήματος ή ενός ιδεολογικού ρεύματος, κυρίως μιας θρησκευτικής παράδοσης, που επιδιώκει να «φτάσει στα θεμέλια» ή στα θεμελιώδη στοιχεία, δηλαδή τα πρωταρχικά, άρα τα αυθεντικά και γνήσια μιας διδαχής, κοσμοαντίληψης ή πίστης. Παρουσιάστηκε τις πρώτες δύο δεκαετίες του 20^{ου} αι. προερχόμενος από τις τάξεις μεγάλων προτεσταντικών ομολογιών των ΗΠΑ (κυρίως Πρεσβυτεριανών και Μεθοδιστών), με σκοπό να επαναβεβαιώσει τα «θεμελιώδη δόγματα» του Χριστιανισμού και να ανακοπεί το ρεύμα του εκμοντερνισμού. Οι «θεμελιακοί» άξονες του κηρύγματος τους ήταν η απόλυτη προσήλωση στην αυθεντία της Αγίας Γραφής και των αλάθητων και θεόπνευστων κειμένων της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης. Τα λόγια του Θεού και οτιδήποτε άλλο καταγράφεται εκεί είναι απολύτως αληθινό και έχει κυριολεκτική αξία.⁹

⁷ Για τους παράγοντες που οδήγησαν σε αυτές τις τάσεις βλ. Β. Γεωργιάδου, «Θρησκεία και Εθνικισμός. Θεωρητικά προλεγόμενα για τη σχέση θρησκείας και πολιτικής» στο: *Τιμή Γεωργίου Κ. Βλάχου. Πολιτική-Δίκαιο-Φιλοσοφία*, επιμ.: Η. Κατσούλης και Α. Παπαρίζος, Σάκκουλας, Αθήνα 1995, σ. 197-225, εδώ σ. 217 εξ.

⁸ Για τις παραγράφους που ακολουθούν βλ. ενδεικτικά Χ. Γιανναράς, *Ενάντια στη θρησκεία*, Ίκαρος, Αθήνα 2007, σ. 174 κ.εξ· Π. Καλαϊτζίδης, Ν. Ντόντος (επ.), *Ισλάμ και Φονταμενταλισμός-Ορθοδοξία και Παγκοσμιοποίηση*, Ίνδικτος, Αθήνα 2006· P. Kalaitzidis, "Theological, Historical and Cultural Reasons for Anti-ecumenical Movements in Eastern Orthodoxy", στο: P. Kalaitzidis, Th. FitzGerald (et.al.), *Orthodox Handbook on Ecumenism: Resources for Theological Education- "That they all may be one" (John 17:21)*, Volos Academy Publications, WCC, Regnum Books International, Volos 2013, σ. 134-152· Γ. Μαντζαρίδης, «Η ηθική υπέρβαση του φονταμενταλισμού», *Σύναξη* 56 (1995), σ. 67-78· Ι. Πέτρου, «Το φαινόμενο του θρησκευτικού φονταμενταλισμού» στο: του ίδιου, *Πολυπολιτισμικότητα και θρησκευτική ελευθερία*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 103-125 και Φ. Τερζάκης, *Ανορθολογισμός, Φονταμενταλισμός και Θρησκευτική Αναβίωση: τα χρώματα της σκακιέρας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.

⁹ Με όπλο τους τη φανατική προσκόλληση στις διδαχές και εντολές της Βίβλου και την κατά γράμμα ερμηνεία της, οι Αμερικανοί φονταμενταλιστές εξέθρεψαν έναν υποκριτικό ευσεβισμό και έναν ηθικισμό που εξουθενώνει το ανθρώπινο πρόσωπο, ενώ συσπειρώθηκαν με δυνάμεις της συντήρησης και της αντίδρασης, τόσο σε θρησκευτικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο, που εγκολλώθηκαν ολόκληρο τον κοινωνικό κομφορμισμό και το αντικομμουνιστικό μένος της ψυχροπολεμικής αμερικανικής Δεξιάς. Αργότερα συνδεόμενοι στενά με τη Νέα Δεξιά ανέπτυξαν έντονες ρατσιστικές θεωρήσεις και υιοθέτησαν απροκάλυπτα ρατσιστικούς σεξιστικούς τρόπους δράσης.

Ο φονταμενταλισμός χαρακτηρίζεται από μισαλλοδοξία και επιθετικότητα απέναντι σε όσους δεν συμμερίζονται το δικό του όραμα για τον κόσμο και την ιστορία. Είναι παγκόσμιο φαινόμενο κι έχει παρουσιαστεί σε όλες τις μείζονες θρησκείες και πίστεις. Είναι έτοιμος, ανά πάσα στιγμή, να επιβάλει, στο όνομα του Θεού, τη θέληση του δια της ισχύος, ενώ από την άλλη μεριά είναι στραμμένος προς το παρελθόν και αρνείται να συμφιλιωθεί με κάθε νεωτερισμό, προπαντός το είδος της πλουραλιστικής νεωτερικότητας που γεννήθηκε από το διαφωτισμό και τις εκκοσμικευμένες αξίες του.

Τα γενικά χαρακτηριστικά όλων σχεδόν των φονταμενταλιστών παραπέμπουν στις ίδιες γενεσιουργές αιτίες, δηλαδή στο φανατισμό, τη φοβία, τη μαζικοποίηση του θρησκευτικού πλήθους, το χαμηλό πολιτιστικό ή πνευματικό επίπεδό του και κυρίως στην ύπαρξη χαρισματικών πνευματικών ηγετών που αποκτούν προφητικό ρόλο και αναλαμβάνουν τη χειραγωγή και ποδηγέτηση των πιστών. Με λίγα λόγια ο φονταμενταλισμός είναι προϊόν (συνδυασμός) κοινωνικοπολιτικών και επιστημονικών αλλαγών, αποτελεί πρόβλημα ψυχικής ταυτότητας¹⁰ και έχει να κάνει με την προσωπική προβολή και τα οικονομικά οφέλη «χαρισματικών» ηγετών, σχεδόν πάντα, ανδρών.

Φονταμενταλιστικές τάσεις, ομάδες, αδελφότητες ή και μεμονωμένες παρουσίες εμφανίζονται και στον ορθόδοξο χώρο. Και αυτός διακρίνεται από ιδεοληψία και πνεύμα ζηλωτισμού, επιθετικότητα προς τους διαφωνούντες και τους διαφορετικούς. Η γνησιότητα της χριστιανικής ζωής ταυτίζεται και εδώ με το παλιό, με δεδομένες μορφές και σχήματα του παρελθόντος. Η παράδοση δεν εκλαμβάνεται ως τρόπος ζωής, αλλά ως αντικειμενικό γράμμα, για να καλύψει το πνευματικό κενό. Δεν

¹⁰ Υπό την προοπτική αυτή αναλύει το θέμα ο π. Βασίλειος Θερμός σε ένα εξαιρετικό άρθρο του «Το δίλημμα “Ορθοδοξία ή αίρεση” ως πρόβλημα ψυχικής ταυτότητας», *Σύναξη* 59 (1996), σ. 81-88, στο οποίο επισημαίνει (βλ. ιδίως σ. 81 και 83) ότι το εν λόγω δίλημμα κατ' επίφασιν μόνο αναφέρεται σε θεολογικές επιλογές· το κρίσιμο ζήτημα κατά βάθος έγκειται στην επιτακτική ανάγκη συγκροτήσεως και διατηρήσεως της ψυχικής ταυτότητος του υποκειμένου που το διατυπώνει. Τότε το δίλημμα τίθεται στην υπηρεσία των ψυχικών μηχανισμών, οι οποίοι προσδίδουν έναν χαρακτήρα αναγκαιότητος στους θεολογικούς ισχυρισμούς ώστε συχνά να εγγίζουν τα όρια του φανατισμού. Μάλιστα, ο τελευταίος δεν διστάζει να θεωρήσει αιρετικό όποιον απλώς διατηρεί διαφορετική άποψη... Ο πολιτικός αυτός τρόπος κατανοήσεως της πραγματικότητος και σχέσεως μαζί της εκδηλώνεται ως καθήλωση σε ριζικά διλήμματα στα οποία το ένα σκέλος δαιμονοποιείται (οι αιρετικοί· παλιά: οι κομμουνιστές, γι' άλλους οι Εβραίοι κλπ.). Συνυπάρχει δε καχυποψία και παρερμηνευτική διάθεση· ό,τι λέγεται ερμηνεύεται έτσι ώστε να αποδείξει την ύπαρξη του «εχθρού» (η υπογράμμιση του κειμένου).

κυριαρχεί η παράδοση αλλά κάποιο αποστεωμένο κέλυφός της. Δεν υπάρχει παραδοσιακότητα αλλά επιθετικός συντηρητισμός, ο οποίος καταφεύγει σε αντικειμενοποιήσεις της εκκλησιαστικής παράδοσης, νεκρώνει την αλήθεια της πίστεως και απολυτοποιεί τους τύπους. Τα πατερικά κείμενα, οι τύποι και οι κανόνες της εκκλησιαστικής ζωής, μετατρέπονται σε σύμβολα συσπειρώσεως και οπλοστάσιο για την προάσπιση των υποκειμενικών επιλογών και την κατατρόπωση των αντιπάλων.¹¹

Η ταύτιση της Εκκλησίας με το παρελθόν, η αναφορά της εκκλησιαστικής ταυτότητας σε σχήματα και δεδομένες μορφές του παρελθόντος, έχουν ως συνέπεια να θεωρείται η ιστορία ως κάτι τετελεσμένο και ολοκληρωμένο και όχι ως κάτι δυναμικά ανοιχτό. Παρακάμπτεται το «ήδη» και το «όχι ακόμη», ταυτίζεται Βασιλεία του Θεού και Εκκλησία. Έτσι υποτιμάται η ιστορία, απωθείται η Εκκλησία στο περιθώριο του ιστορικού γίνεσθαι, πράγμα που οδηγεί σε έναν ανιστορικό, άσαρκο και αστικό Χριστιανισμό, ο οποίος αρκείται στην ασφάλεια των ατομικών αρετών¹² που ασχολείται με τη σωτηρία της ψυχής και με τα ουσιαστικά, τα «πνευματικά», και όχι με τα «δευτερεύοντα κοινωνικοπολιτικά» προβλήματα, παραιτούμενος από την αποστολή στον κόσμο. Η φονταμενταλιστική εκδοχή της Ορθοδοξίας συχνά γίνεται πολύ σκληρή και καταγγέλλει με έναν ριζοσπαστικό λόγο τους δυτικούς, τους άθεους αριστερούς, τους Εβραίους, τους Τούρκους, το Ισλάμ, την παγκοσμιοποίηση, τους ομοφυλόφιλους, τους μετανάστες και τους πρόσφυγες. Σε καιρούς μάλιστα οικονομικής κρίσης, που η ξеноφοβία και ο ρατσισμός αυξάνονται ραγδαία, γίνεται πιο επιθετική.

Μέσω της «ομολογιακής εγωπάθειας», νοσηρό φαινόμενο που συμβαδίζει με τον φονταμενταλισμό, η φονταμενταλιστική εκδοχή της Ορθοδοξίας καλλιεργεί συστηματικά τη φαντασιακή κατασκευή εχθρών που απειλούν διαρκώς την Ορθοδοξία και το έθνος. Οι εχθροί δεν είναι μόνον εξωτερικοί αλλά και εσωτερικοί. Η ομολογιακή αυτή περιχαράκωση της σύγχρονης Ορθοδοξίας οδηγεί συχνά σε ριζική άρνηση κάθε μορφής διαλόγου, διαχριστιανικού ή διαθρησκευτικού, αφού η αντίληψη περί κατοχής της απόλυτης αλήθειας θεωρείται ότι ανήκει de facto στους Ορθοδόξους, όπως και η ευαγγελική σωτηρία και η «αιώνια ζωή». Στο χώρο της

¹¹ Για περισσότερα βλ. στα έργα της υποσημείωσης 5.

¹² Βλ. Θ. Παπαθανασίου, «Η Εκκλησία ως αποστολή. Ένα κριτικό ξανακοίταγμα της λειτουργικής θεολογίας του π. Αλέξανδρου Σμέμαν», *Θεολογία* 80 (2009), σ. 67-108, σ. 102.

Εκκλησίας «εχθροί» και «προδότες» της Ορθοδοξίας είναι οι «οικουμενιστές», όσοι διαλέγονται θεσμικά ως εκπρόσωποι τοπικών Ορθοδόξων Εκκλησιών με την ετερόδοξη Δύση. Κάθε επαφή και συνεργασία με τους ετερόδοξους θεωρείται ως απόκλιση από τις εκκλησιολογικές και κανονικές αρχές της Ορθοδοξίας και καταγγέλλεται ως προδοτική και κατακριτέα. Επίσης «εχθροί» και «προδότες» της Ορθοδοξίας είναι και εκείνοι που ενδιαφέρονται για τη διορθόδοξη ενότητα και οικουμενική έκφραση των κατά τόπους Ορθοδόξων Εκκλησιών.¹³ «Αίρεση» αποτελεί όχι μόνο ό,τι προέρχεται από την ετερόδοξη Δύση, αλλά και κάθε σύγχρονος θεολογικός προβληματισμός και ποιμαντική προσέγγιση των προβλημάτων του σύγχρονου ανθρώπου που προέρχεται από τον ορθόδοξο χώρο.¹⁴ Ιδιαίτερα μετά τις ραγδαίες πολιτικο-κοινωνικές αλλαγές στις αρχές της τελευταίας δεκαετίας του 20^{ού} αιώνα στα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη ορθόδοξες ομάδες, βαδίζοντας σε παλαιοημερολογίτικες ατραπούς, ανέλαβαν οργανωμένο αγώνα κατά του διαχριστιανικού και διαθρησκειακού διαλόγου που διεξάγει η Ορθοδοξία στο σύνολό της με επίσημες αποφάσεις, ειδικότερα μάλιστα κατά της Οικουμενικής Κίνησης. Μέσα σε ένα κλίμα «οντολογικής ανασφάλειας», αισθήματος φόβου για «απώλεια της πατρίδας» ως απόρροια κυρίως του φόβου για την ελεύθερη αγορά και της αμηχανίας σε ό,τι αφορά την εφαρμογή των αρχών της φιλελεύθερης δημοκρατίας,¹⁵ η Οικουμενική Κίνηση θεωρήθηκε ως η ενσάρκωση των καταστροφικών δυνάμεων του φιλελευθερισμού και του δυτικού μοντερνισμού.

Διάφοροι φονταμενταλιστικοί κύκλοι —υποκινούμενοι και από ακροδεξιά πολιτικά εθνικιστικά κόμματα— σε μία προσπάθεια προσηλυτισμού των πιστών και

¹³ Πρβλ. για τα παραπάνω Στ. Γιαγκάζογλου, «Εκκλησία και νεοναζιστικός εθνικισμός. Θεολογικές προσεγγίσεις στην αναζωπύρωση του νεοναζιστικού παγανισμού», στο: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, *Επιστημονική Επιθεώρηση του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία»*, τόμ. Γ', Πάτρα 2012, σ. 70-83, εδώ σ. 67.

¹⁴ Χαρακτηριστικό παράδειγμα φονταμενταλιστικής νοοτροπίας, μισαλλοδοξίας και δείγμα της βαθιάς κρίσης που διέρχεται ιδίως η Εκκλησία της Ρωσίας αποτελεί η δημόσια καύση συγραμμάτων κορυφαίων Ορθοδόξων Ρώσων θεολόγων, όπως του Αλ. Σμέμαν και Ι. Μέγεντορφ, με εντολή του επισκόπου Αικατερίνμπουργκ Νίκωνα τον Μάιο του 1998. Αιτία, σύμφωνα με την αντίληψη του επισκόπου, για την καύση των βιβλίων ήταν οι προοδευτικές θέσεις των συγγραφέων και η διάδοση μέσω των συγραμμάτων τους αιρετικών θέσεων. Άμεσο θύμα της παραπάνω φονταμενταλιστικής τοποθέτησης του Επισκόπου Νίκωνα ήταν ένας πρεσβύτερος, ο οποίος δε συμμορφώθηκε με τις εντολές του Επισκόπου να πάψει να κάνει μνεία στις απόψεις των θεολόγων που αναφέρθηκαν πιο πάνω καθώς και του Νικολάϊ Αθανάσιεφ Βλ. π. Γεώργιος Τσέτσιν, «Ορθοδοξία 2001-Άλμα προς τα εμπρός ή επιστροφή στον μεσαίωνα;» *Ενημέρωσις* ΙΔ-1998/6, σ. 1. Βλ. επίσης *Επίσκεψις*, έτος 29, αρ. 558, 30.6.1998, αναφορά σε δημοσίευμα της εφημερίδας «Νεζαβίσιμαγια Γκαζέττα» γι' αυτά τα γεγονότα.

¹⁵ Βλ. Β. Γεωργιάδου, «Θρησκεία και Εθνικισμός. Θεωρητικά προλεγόμενα για τη σχέση θρησκείας και πολιτικής», σ. 217 εξ.

εδραϊώσης της δικής τους «παρασυναγωγής», άρχισαν μια έντονη εκστρατεία κατά της ηγεσίας των κανονικών Εκκλησιών, επικρίνοντας επισκόπους και θεολόγους για «οικουμενιστικά ανοίγματα» και «θεολογικές ολισθήσεις». Ταυτόχρονα απαίτησαν με μαχητικό τρόπο τον τερματισμό οποιασδήποτε επαφής με το δυτικό χριστιανικό κόσμο.¹⁶

Βέβαια δεν είναι η πρώτη φορά που εκδηλώνεται από Ορθόδοξους επικριτική και απορριπτική στάση έναντι της Οικουμενικής Κίνησης και κρίνεται η παρουσία της Ορθόδοξης Εκκλησίας στο ΠΣΕ ως αντικανονική, ανεδαφική, υποτιμητική και επιζήμια. Παράλληλα με τις μετρημένες και ισοζυγισμένες, με πνεύμα συμμετοχής, επίσημες θέσεις των Εκκλησιών και τις τοποθετήσεις των υποστηρικτών της συνεχούς, παρά τα εμπόδια, παρουσίας και μαρτυρίας της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην Οικουμενική Κίνηση, πάντοτε διέκρινε κανείς και την τάση που αντανάκλα τους φόβους και τις διαφωνίες των αντιπάλων του Οικουμενισμού.

Αν, όμως, κάποτε οι τάσεις αυτές περιορίζονταν στους παλαιοημερολογιτικούς κύκλους σε διάφορες εκδοχές, πράγμα που εξαρτάται από το ποια είναι σε κάθε περίπτωση η Ορθόδοξη Εκκλησία, τώρα πλέον βρίσκονται εντός των πυλών και ασκούν πιέσεις στις επίσημες Εκκλησίες. Η κατακόρυφη μάλιστα άνοδος της ηλεκτρονικής επικοινωνίας με παγκόσμια εμβέλεια και η δυνατότητα ανώνυμης επικοινωνίας με πολύ περιορισμένο έλεγχο, κατέστησαν ιδανικό το διαδίκτυο και έδωσαν την ευκαιρία στους οπαδούς ακραίων ιδεολογιών για τη διάδοση του μισαλλόδοξου και αντι-οικουμενικού λόγου τους. Με το δίκτυο να είναι ευάλωτο στη διαστρέβλωση του χριστιανικού λόγου, γίνεται απόπειρα να εμφανιστεί ο διαχριστιανικός διάλογος και οι προσπάθειες των Εκκλησιών για ενότητα, καταλλαγή και συνεργασία, δηλαδή η λεγόμενη Οικουμενική Κίνηση, ως ένα «Παγκόσμιο Συνονθύλευμα των αιρέσεων» με κυρίαρχη αίρεση την προτεσταντική «παναίρεση»· ως παγκόσμιο πολιτικό και θρησκευτικό κίνημα με σκοπό την υποταγή της ανθρωπότητας κάτω από μία παγκόσμια κυβέρνηση και την ένωση όλων των θρησκειών σε μια πανθησκεία· ως ενσάρκωση του θρησκευτικού συγκρητισμού της εποχής μας· ως κατασκευάσματος του Διεθνούς Σιωνισμού με σκοπό την πολιτική

¹⁶ Βλ. π. Γεώργιος. Τσέτσης, «Η Ορθόδοξη συμμετοχή στο Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών», στο *Αναλόγιον*, τεύχ. 1 (Φθινόπωρο 2001), σ. 80-94, εδώ σ. 88 εξ· του ίδιου, «Ορθοδοξία 2001-Άλμα προς τα εμπρός ή επιστροφή στον μεσαίωνα;», σ. 1-2 και του ίδιου, «Η “Διεθνής” των Ορθοδόξων Σχισματικών», *Ενημέρωσις* ΙΔ-1998/7-8, σ. 1-2.

και θρησκευτική κατάκτηση της οικουμένης· ως κίνηση, τέλος, που προωθεί τη δημιουργία μιας «υπερ-εκκλησίας» και «υπερ-θρησκείας».¹⁷

Πανορθόδοξος προβληματισμός και έντονη αποδοκιμασία των ακραίων τάσεων

Η αναρρίπιση του φονταμενταλισμού εντός της Ορθόδοξης Εκκλησίας, με κύρια χαρακτηριστικά τον ομολογιακό φανατισμό, τη ρητορική μίσους, τον αντιδυτικισμό και τη συντονισμένη μαχητική κινητοποίηση ενάντια στους διαχριστιανικούς διαλόγους και σε κάθε προσπάθεια καλλιέργειας ειρηνικών και αδελφικών σχέσεων της Ορθόδοξης Εκκλησίας με τους άλλους χριστιανούς, είχε απασχολήσει ήδη από το Μάρτιο του 1992 τη Σύναξη των Προκαθημένων των Ορθοδόξων Εκκλησιών στο Φανάρι¹⁸ και ιδιαίτερα τη Διορθόδοξη Διάσκεψη που συνήλθε στη Θεσσαλονίκη το 1998, η οποία εξέτασε το θέμα: «Αξιολογήσεις νεωτέρων δεδομένων εις τας σχέσεις Ορθοδοξίας και Οικουμενικής Κινήσεως».¹⁹ επίσης, απασχόλησε τη Ρωσική Επισκοπική Σύνοδο τον Αύγουστο του 2000, που εξέδωσε τη Διακήρυξη «Βασικές αρχές της σχέσης της Ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας προς τις άλλες χριστιανικές Ομολογίες»,²⁰ και πιο πρόσφατα το Οικουμενικό Πατριαρχείο, που εξαπέλυσε για το λόγο αυτό την Πατριαρχική και Συνοδική Εγκύκλιο την Κυριακή της Ορθοδοξίας στις 21 Φεβρουαρίου 2010.²¹ Σε όλα τα κείμενα αποδοκιμάζονται αυστηρά οι ακραίες ομάδες που επιχειρούν τη δημιουργία διαιρέσεων και σχισμάτων εντός της Ορθόδοξης Εκκλησίας και κρίνεται ομοφώνως απαραίτητη η συνέχιση της συμμετοχής της Ορθοδόξου Εκκλησίας στην Οικουμενική Κίνηση, αφού η άρνηση του διαλόγου θα αποτελούσε άρνηση της μαρτυρίας της Ορθοδοξίας στο σύγχρονο κόσμο. Τονίζεται ότι στα πλαίσια της επί πολλών δεκαετιών ορθόδοξης συμμετοχής στην Οικουμενική Κίνηση κανείς από τους επισήμους εκπροσώπους της μιας ή της άλλης τοπικής Ορθοδόξου Εκκλησίας πρόδωσε την Ορθοδοξία. Επισημαίνεται ότι η

¹⁷ Για τα παραπάνω συνωμοσιολογία δεν χρειάζεται να παραπέμψει κανείς σε ειδική βιβλιογραφία, αρκεί μια πρόχειρη περιήγηση στο διαδίκτυο, η οποία θα εστιάζει στην Οικουμενική Κίνηση και τις αντιδράσεις προς αυτήν.

¹⁸ Βλ. «Μήνυμα των Προκαθημένων των Αγιοτάτων Ορθοδόξων Εκκλησιών», *Καθ' οδόν* 2 (1992), σ. 89-93, καθώς και σχολιασμό (σ. 94-125) των καθηγητών του Τμήματος Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ. Ν. Ματσούκα, Ν. Ζαχαρόπουλου, Ι. Πέτρου, Π. Βασιλειάδη.

¹⁹ Βλ. το κείμενο της Διορθόδοξης Συνάντησης της Θεσσαλονίκης το 1998 στο περιοδικό *Καθ' οδόν* 14 (1998), σ. 109-112 και στο Τσομπανίδης, «Υπέρ της Οικουμένης», Παράρτημα, σ. 677-681.

²⁰ Βλ. τη Διακήρυξη στο: <https://mospat.ru/gr/documents/attitude-to-the-non-orthodox/> [πρόσβ.: 12 Σεπτ. 2019].

²¹ Βλ. το σημαντικό αυτό κείμενο στο Τσομπανίδης, «Υπέρ της Οικουμένης», Παράρτημα, σ. 689-692.

συμμετοχή της Ορθοδοξίας στην Οικουμενική Κίνηση είναι σύμφωνη όχι μόνο με την επιθυμία του ίδιου του ιδρυτή της Εκκλησίας, ο οποίος προ του Πάθους προσευχήθηκε «ἵνα πάντες ἐν ᾧσιν», αλλά και με τη μακραίωνη θεολογική και λειτουργική ορθόδοξη Παράδοση. Ταυτόχρονα υπογραμμίζεται ότι η συνεργασία και ο διάλογος με τους ετερόδοξους στηρίχθηκε πάντοτε σε αποφάσεις των Ιερών Συνόδων των κατά τόπους Ορθοδόξων Εκκλησιών και σε Πανορθόδοξες Διασκέψεις.

Στο σημείο αυτό αξίζει να παρατεθεί η παράγραφος 7.3. της Διακήρυξης της Ρωσικής Επισκοπικής Συνόδου, η οποία βασίζεται στη Διορθόδοξη Διάσκεψη της Θεσσαλονίκης:

Η Εκκλησία καταδικάζει εκείνους, οι οποίοι χρησιμοποιούν την παραπληροφόρηση για την προμελετημένη διαστρέβλωση των στόχων της μαρτυρίας της Ορθόδοξης Εκκλησίας ενώπιον του ετερόδοξου κόσμου και συκοφαντούν συνειδητά τις εκκλησιαστικές αρχές, κατηγορώντας αυτές για “προδοσία της Ορθοδοξίας”. Σε αυτούς τους ανθρώπους, οι οποίοι σπέρνουν τους σπόρους του σκανδάλου ανάμεσα στους απλούς ανθρώπους, πρέπει να επιβληθούν οι κανονικές κυρώσεις. Σε σχέση με τα παραπάνω πρέπει να έχουμε ως γνώμονα τις αποφάσεις της Διορθόδοξης Συνάντησης στη Θεσσαλονίκη (1998): “Οι εκπρόσωποι ομοφώνως κατέκριναν τας σχισματικές εκείνας ομάδας, ως επίσης και ωρισμένας ακραίας ομάδας, εντός των κόλπων των Ορθοδόξων Εκκλησιών, αι οποίαι υπό το πρόσχημα του θέματος του Οικουμενισμού ασκούν κριτικήν κατά της εκκλησιαστικής ηγεσίας και υπονομεύουν την αυθεντίαν αυτής, επιχειρούσαι τοιουτοτρόπως την δημιουργίαν διαιρέσεων και σχισμάτων εντός της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Αι ομάδες αύται μεταχειρίζονται ανεξέλεγκτον υλικόν και προβαίνουν εις παραπληροφόρησιν προς τεκμηρίωσιν της αδίκου αυτών κριτικής... Οι σύνοδοι ομοφώνως κρίνουν ως απαραίτητον την συνέχισιν της συμμετοχής της Ορθοδόξου Εκκλησίας εις τα διάφορους μορφάς της διαχριστιανικής συνεργασίας”.²²

Τις ακρότητες και την παρερμηνευτική μέθοδο που χρησιμοποιούν διάφοροι κύκλοι εντός των Ορθοδόξων Εκκλησιών για να πολεμήσουν με φανατισμό κάθε προσπάθεια συμφιλίωσης και αποκατάστασης της ενότητας μεταξύ των χριστιανών αποκαλύπτει και απορρίπτει η Πατριαρχική και Συνοδική Εγκύκλιος την Κυριακή της Ορθοδοξίας του 2010:

²² Βλ. «Βασικές αρχές της σχέσης της Ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας προς τις άλλες χριστιανικές Ομολογίες», στο: <https://mospat.ru/gr/documents/attitude-to-the-non-orthodox/> [πρόσβ.: 12 Σεπτ. 2019].

Εἰς τὴν πολεμικὴν τῶν αὐτῆν οἱ ἐπικρίνοντες τὴν προσπάθειαν ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνότητος τῶν χριστιανῶν δὲν διστάζουν ἀκόμη καὶ νὰ διαστρέφουν τὴν πραγματικότητα, διὰ νὰ παραπλανήσουν καὶ ἐξεγείρουν τὸν πιστὸν λαόν... Κατηγοροῦν ὅσους διεξάγουν τοὺς διαλόγους ὡς δῆθεν “αἰρετικούς” καὶ “προδότας” τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀπλῶς καὶ μόνον διότι διαλέγονται μὲ τοὺς ἑτεροδόξους, προβάλλοντας εἰς αὐτοὺς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς Ὁρθοδόξου πίστεώς μας. Ὁμιλοῦν ἀπαξιωτικὰ διὰ κάθε προσπάθειαν συνδιαλλαγῆς μεταξὺ τῶν διηρημένων χριστιανῶν καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνότητός τῶν ὡς δῆθεν ‘παναίρεσιν τοῦ οἰκουμενισμοῦ’ χωρὶς νὰ παρέχουν καμμίαν ἀπόδειξιν ὅτι κατὰ τὰς ἐπαφάς της μὲ τοὺς μὴ Ὁρθοδόξους ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐγκατέλειψε ἢ ἀρνήθηκε τὰ δόγματα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας... Ἡ Ὁρθοδοξία δὲν ἔχει ἀνάγκην οὔτε φανατισμοῦ οὔτε μισαλλοδοξίας διὰ νὰ προστατευθῇ.²³

Στην ἴδια Εγκύκλιο διευκρινίζεται: «ἐὰν ἡ Ὁρθοδοξία κλεισθῇ εἰς τὸν ἑαυτὸν της καὶ δὲν διαλέγεται μὲ τοὺς ἐκτὸς αὐτῆς, ὄχι μόνον θὰ ἀποτύχῃ εἰς τὴν ἀποστολήν της, ἀλλὰ καὶ θὰ μετατραπῇ ἀπὸ “καθολικὴ” καὶ “κατὰ τὴν οἰκουμένην” Ἐκκλησία πού εἶναι, εἰς μίαν ἐσωστρεφεῖ καὶ αὐτάρεσκον ὁμάδα, εἰς ἓνα “γκέττο” εἰς τὸ περιθώριον τῆς ἱστορίας».²⁴

Αντίδοτα κατὰ τῶν φονταμενταλιστικῶν τάσεων

Πολύ σωστά, λοιπόν, ἡ ἀπόφαση τῆς Συνόδου (§ 22)²⁵ προβάλλει τὸ σοβαρὸ αὐτὸ πρόβλημα, γιατί αὐτὴ ἡ διόλου εποικοδομητικὴ κατάσταση ἀναδεικνύει τὴν εὐθύνη της νὰ φανερώσῃ καὶ νὰ περιφρουρήσῃ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἀλήθεια, προλαμβάνοντας αὐτοὺς που καραδοκοῦν νὰ καταφέρουν πλήγματα στο σῶμα τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, νὰ τὴ διαιρέσουν, νὰ τὴν ἀποδυναμώσουν καὶ νὰ τὴν καταστήσουν ἀντικείμενο πρὸς συντήρησιν. Βεβαίως, ὑπάρχει σοβαρὴ εὐθύνη ὄχι μόνον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ηγεσίας ἀλλὰ καὶ ὅλων ἐκείνων τῶν πιστῶν που δὲν συμμερίζονται ἀκραίες ἀπόψεις.

Λαμβάνοντας, μάλιστα, κανεὶς ὑπόψη τὴ σύγχρονη ἀντι-ιεραρχικὴ πρόκληση τοῦ περιβάλλοντος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀπάντησιν που ἀναμένεται νὰ δοθῇ ἀπὸ τὴν πλευρὰ της, δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἐπισημάνῃ ὅτι ἡ σωστὴ ἀσκηση τοῦ διδακτικοῦ

²³ Βλ. τὸ κείμενο στο Στ. Τσομπανίδης, «Υπὲρ τῆς Οἰκουμένης», Παράρτημα, ἰδίως σ. 691.

²⁴ Στο ἴδιο, σ. 690.

²⁵ Βλ. «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν χριστιανικὸν κόσμον», στο: *Οἱ ἀποφάσεις τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλῃς Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, σ. 73.

αξιώματος και της κυβερνητικής μέριμνας της (κάθε) Συνόδου ούτε την «κεφαλή» υποκαθιστά ούτε τα μέλη του «σώματος» και τα χαρίσματά τους αγνοεί. Γιατί δεν πρόκειται περί γραφειοκρατικού συστήματος και θεσμού άσκησης εξουσιών, αλλά περί λειτουργήματος ενεργοποίησης χαρισμάτων. Όταν ο συνοδικός τρόπος ζωής λειτουργεί σωστά, δηλαδή συλλογικά και συμμετοχικά σε όλα τα επίπεδα, τότε «το “σώμα” ενεργεί δια της Συνόδου και η Σύνοδος υπέρ του “σώματος”», τότε το πλήρωμα της Εκκλησίας γίνεται πραγματικός θεματοφύλακας της ορθόδοξης πίστης και της κατά Χριστόν ζωής· περιφρουρεί την ενότητα και την αλήθεια και δραστηριοποιείται δυναμικά μέσα στον κόσμο.²⁶

Υπό αυτό το πνεύμα η λύση του παραπάνω προβλήματος συνδέεται και προϋποθέτει την επαρκή και απροκατάληπτη πληροφόρηση του πληρώματος της Εκκλησίας για τα γενόμενα, τα τρέχοντα, τα σχεδιαζόμενα στο χώρο της Οικουμενικής Κίνησης. Αυτή η ανάγκη πολύ σωστά τονίζεται στην παράγραφο 11 της απόφασης της Συνόδου για τις «Σχέσεις της Ορθόδοξου Εκκλησίας προς τον λοιπόν χριστιανικόν κόσμον».²⁷ Σε διαφορετική περίπτωση το κενό που δημιουργείται από την έλλειψη πληροφόρησης θα γίνεται χώρος άνετης «αξιοποίησης» από τους μισαλλόδοξους, φανατικούς και κατ' επάγγελμα κατηγορούς.

Επανελημμένα έχει επισημανθεί σε διορθόδοξο επίπεδο ότι οποιαδήποτε προσπάθεια αναζήτησης της χριστιανικής ενότητας και καταλλαγής δεν θα έχει αποτελέσματα, εάν δεν ξεκινάει από τη «βάση», από τη «ρίζα προς τα επάνω» σε κάθε τόπο, σε κάθε ενορία, σε κάθε Μητρόπολη, σε κάθε αυτοκέφαλη Εκκλησία.²⁸ Η συμβολή της Ορθόδοξης Εκκλησίας στο οικουμενικό όραμα «δύναται να διαρθρωθή

²⁶ Βλ. για τα παραπάνω Αλ. Παπαδερός, *Η Σύνοδος σε σχέση με το πλήρωμα της Εκκλησίας και τον κόσμο*, Χανιά 1978, ιδίως σ. 14-15, 22-23. Πρβλ. επίσης τον προβληματισμό που αναπτύσσεται στο σημαντικό αφιέρωμα της *Σύναξης* 133 (2015), «“Εκτός απροόπτου...”». Οι Ορθόδοξοι σε Σύνοδο», ιδιαίτερα σ. 16-19, 63-64, 68, 73,75, 79.

²⁷ Βλ. *Οι αποφάσεις της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξου Εκκλησίας*, σ. 69: «Ἡ κατά τήν διεξαγωγήν τῶν θεολογικῶν διαλόγων ἀκολουθουμένη μεθοδολογία ἀποσκοπεῖ εἰς τε τήν λύσιν τῶν παραδεδομένων θεολογικῶν διαφορῶν ἢ τῶν τυχόν νέων διαφοροποιήσεων καί εἰς τήν ἀναζήτησιν τῶν κοινῶν στοιχείων τῆς χριστιανικῆς πίστεως, προϋποθέτει δέ τήν σχετικὴν πληροφόρησιν τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν διαφορῶν ἐξελιζέων τῶν διαλόγων».

²⁸ Σε σχέση με το θέμα αυτό έχουν βαρύνουσα σημασία οι με αυτοκριτική διάθεση δηλώσεις του Μητροπολίτη Χαλκηδόνος Μελίτωνα μετά τη λήξη των εργασιών της Β' Προσυνοδικής Πανορθόδοξης Διάσκεψης (1982), της οποίας προήδρευσε. βλ. *Συνοδικά VII. Β' Προσυνοδική Πανορθόδοξος Διάσκεψις Σαμπεζύ, 3-12 Σεπτεμβρίου 1982. Πρακτικά-Κείμενα*, Chambésy-Γενεύη 1994, σ. 207-208.

και να εκπληρωθή μόνον όταν αυτή συμμετέχει εις την βάσιν» και η συμμετοχή της θα ήταν περισσότερο αποτελεσματική «εάν εδίδετο μεγαλυτέρα προσοχή εις τον καταρτισμόν κληρικών και λαϊκών ανδρών και γυναικών εις τα οικουμενικά θέματα».²⁹

Πόσες όμως τοπικές Ορθόδοξες Εκκλησίες το εφάρμοσαν αυτό; Πόσα από τα μέλη των Ορθοδόξων Εκκλησιών, ακόμη και από εκείνα που ασκούν ποιμαντικό και θεολογικό έργο σε ανώτερα επίπεδα ευθύνης, έχουν επαρκή ενημέρωση για τα γενόμενα, τα τρέχοντα, τα σχεδιαζόμενα στο χώρο της Οικουμενικής Κίνησης, αλλά και τα συμπαρομαρτούντα; Πόσες Μητροπόλεις πραγματοποίησαν ιερατικές συνάξεις για να ενημερώσουν τους ιερείς τους για τα θέματα και την πορεία των διαλόγων; Πόσες Μητροπόλεις ενημέρωσαν κληρικούς και λαϊκούς για την Αγία και Μεγάλη Σύνοδο και τις αποφάσεις της; Τί έκαναν οι Μητροπόλεις τόσα χρόνια που Οργανώσεις, ομάδες ιεραρχών, κληρικών, μοναχών και λαϊκών, ποικιλώνυμες και ποικιλόμορφες παρασυναγωγές, λυμαίνονταν τις εκκλησιαστικές συνειδήσεις στην Ελλάδα, μονοπολούσαν την Ορθοδοξία, την κατανοούσαν με όρους ομολογιακούς, και σε πολλές περιπτώσεις κατάφεραν να τη θέσουν στο περιθώριο της ιστορίας; Διαχώρισε κάποια Ιερά Σύνοδος τοπικής Εκκλησίας τη θέση της από Μητροπολίτη που διαδίδει, υποκινεί ή δικαιολογεί το ρατσιστικό μίσος, την ξενοφοβία, τον αντισημιτισμό ή άλλες μορφές μίσους που βασίζεται στη μισαλλοδοξία, συμπεριλαμβανομένων αυτής που εκφράζεται μέσω του επιθετικού εθνικισμού και εθνοκεντρισμού, των διακρίσεων, της αποστροφής και της εχθρότητας κατά ανθρώπων με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό, κατά των μειονοτήτων, των μεταναστών και των ανθρώπων με καταγωγή από την αλλοδαπή και πιστών άλλης Ομολογίας ή θρησκείας; Μήπως οι τοπικές Εκκλησίες λείαναν επί δεκαετίες τις αντιστάσεις σε ακραίες θέσεις και αντι-οικουμενικές επιθέσεις, κλείνοντάς τους πολλές φορές το μάτι;

Είναι ελπιδοφόρο το γεγονός ότι σήμερα έχει συνειδητοποιηθεί πως η παράκαμψη μεγάλου μέρους του λαού και του κλήρου και η έλλειψη ενημέρωσής του είναι οι κυριότεροι λόγοι για να αναπτυχθούν ακραίες τάσεις που οδηγούν στην άρνηση της

²⁹ Βλ. «“Αι Ορθόδοξοι Εκκλησίου και το ΠΣΕ”»: Έκθεση της Διορθόδοξου Συνσκέψεως Ορθοδόξων και Ορθοδόξων μη Χαλκηδονίων Εκκλησιών-μελών του ΠΣΕ (Σαμπεζύ, Ελβετία, 12-16 Σεπτεμβρίου 1991)», στο: Γ. Λαϊμόπουλος (επιμ.), *Η Ζ' Γενική Συνέλευση του ΠΣΕ, Καμπέρρα, Φεβρουάριος 1991. Χρονικό-Κείμενα-Αξιολογήσεις*, Τέρτιος, Κατερίνη 1992, σ. 93-106, εδώ σ. 104.

Οικουμενικής Κίνησης, στην απόρριψη του διαλόγου και του «άλλου» και στην παραίτηση από την αποστολή στον κόσμο.³⁰ Σε αυτό οφείλεται και η παράλυση κάθε προσπάθειας για δράση και εφαρμογή αυτών που αποφασίζονται. Είναι ευκαιρία σήμερα, κατά τη μετασυνοδική πορεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, να αλλάξουν τα πράγματα και να γίνουν αυτοδιορθωτικές κινήσεις στο θέμα αυτό. Είναι καιρός να βελτιωθούν οι εσωτερικές σχέσεις, να ξεπεραστεί η ιεραρχική δομή και να αναζητηθούν τρόποι για την έκφραση της συλλογικότητας στην Ορθόδοξη Εκκλησία.³¹ Με άλλα λόγια είναι ευκαιρία να καλλιεργηθεί και να ανθίσει το «μυστήριο της συνυπευθυνότητας».³²

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, όπως πολύ σωστά έχει υποστηριχθεί, οι τοπικές Εκκλησίες πρέπει «να στρέφονται και να διαλέγονται με την πλειονότητα των πιστών που συνήθως δεν διακατέχονται από ακραίες τάσεις και να μη δίνουν την εντύπωση ότι υπολογίζουν στη δύναμη που θέλουν να εμφανίζουν ότι έχουν οι φονταμενταλιστικές ομάδες».³³ Το ζήτημα αυτό είναι πολύ σοβαρό εάν ληφθεί υπόψη ότι πολλές φορές η εκκλησιαστική διοίκηση προτιμά να διαλέγεται με τις ομάδες αυτές και τις υπολογίζει περισσότερο από όσο θα έπρεπε, παραβλέποντας ότι οι ιδέες τους είναι εκτός τόπου και χρόνου και ασύμβατες με τη σύγχρονη πραγματικότητα.³⁴ Υπάρχουν περιπτώσεις, ιδίως στην Ανατολική Ευρώπη, που ακραίες ομάδες μπόρεσαν να επιβάλουν σε τοπικές Ορθόδοξες Εκκλησίες τον τρόπο σκέψης τους και τις επιδιώξεις τους.³⁵

³⁰ Από τους πρώτους που έθεσαν το θέμα αυτό επιτακτικά και με σαφήνεια στον ορθόδοξο χώρο είναι ο Αλέξανδρος Παπαδερός με τη μελέτη-παρέμβαση *Η Σύνοδος σε σχέση με το πλήρωμα της Εκκλησίας και τον κόσμο*, χ.ε., Χανιά 1978. Βλ. ακόμη του ίδιου, «Λειτουργική Διακονία» στο: *Λειτουργική Διακονία, Η κοινωνική αποστολή της Εκκλησίας στο σύγχρονο κόσμο. Πρακτικά Διορθόδοξου Διασκέψεως*, Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης, Χανιά 1981, σ. 23-83, ιδίως σ. 60 εξ. και σ. 65.

³¹ Βλ. πλείστα όσα ενδιαφέροντα παρατηρεί σε σχέση με το θέμα αυτό και με αφορμή αποφάσεις της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου ο καθηγητής Ιωάννης Πέτρου, *Χριστιανισμός και Κοινωνία*, (Β' έκδοση αναθεωρημένη και επαυξημένη), Μπαρμπουνάκης, Θεσσαλονίκη 2017, ιδίως σ. 314 και 316.

³² Ωραία και σωστή εκκλησιολογικά διατύπωση από τον Χρυσόστομο. Σταμούλη, σε απάντηση ερωτήματος που έθεσε σε αφιερωματικό της τεύχος με τίτλο «'Εκτός απροόπτου...'. Οι Ορθόδοξοι σε Σύνοδο», *Σύναξη* 133 (2015) σ. 78-79, εδώ σ. 79.

³³ Βλ. Ι. Πέτρου, «Το φαινόμενο του θρησκευτικού φονταμενταλισμού», σ. 123.

³⁴ Βλ. Ο.π., σ. 123 και 115-116.

³⁵ Οι Ορθόδοξες Εκκλησίες των χωρών αυτών αντί να κωφεύσουν στις υστερικές αντιοικουμενικές κραυγές και την προπαγάνδα των ακραίων αυτών ομάδων και τάσεων τις υπολόγισαν και έφτασαν στο σημείο να θέσουν το ερώτημα για το σκόπιμο της συμμετοχής τους στην Οικουμενική Κίνηση απειλώντας ταυτόχρονα με αποχώρηση. Για παράδειγμα, η αποχώρηση της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Γεωργίας το Μάιο του 1997 από το ΠΣΕ και το ΚΕΚ, όπως και της Βουλγαρίας ένα χρόνο

Επίσης μέσα σε ένα κλίμα συνυπευθυνότητας είναι απαραίτητο οι Εκκλησίες να μεριμνήσουν για την προσαρμογή τους στη σύγχρονη πραγματικότητα και να ανανεώσουν τις κοινωνικές, επιστημονικές και πολιτιστικές αντιλήψεις τους. Έτσι μπορούν να καλλιεργούν και να θωρακίζουν τους πιο απλούς πιστούς που μπορεί να είναι λόγω άγνοιας και προκαταλήψεων ευάλωτοι απέναντι στα κηρύγματα και τα κελεύσματα των φανατικών μελών τους.

Ιδιαίτερα χρειάζεται να δοθεί έμφαση στις οικουμενικές αξίες της αλήθειας, της αλληλεγγύης και της αγάπης, για να μπορεί ο πιστός να μην τρομάζει μπροστά στο άλλο, το διαφορετικό, το ξένο, αλλά να μάθει να διαλέγεται, να συμπορεύεται και να συμπάσχει. Μαζί με αυτό χρειάζεται να αναπτυχθεί, όπως πολύ σωστά έχει προταθεί, προβληματισμός για την «ποιμαντική του εκκλησιαστικού φανατισμού», για να μην αντιμετωπίζεται ο φανατικός με το ίδιο ήθος, πράγμα που θα επιδεινώνει και εν τέλει θα δικαιώνει τη συμπεριφορά του.³⁶ Τελευταίο, αλλά όχι πιο ασήμαντο, είναι να συνεχιστούν οι διάλογοι, διαχριστιανικοί και διαθρησκευτικοί,³⁷ που έχουν ως στόχο την αμοιβαία γνώση, την ενότητα και την καταλλαγή και βοηθούν στην αποδόμηση των διχοτομικών προκαταλήψεων, στην αποφυγή των αντιπαραθέσεων, της κινδυνολογίας και της βίας.

μετά, έγινε με την ανάμειξη και υπόθαλψη σχισματικών ομάδων. Την ίδια χρονική περίοδο η Εκκλησία της Ρωσίας, πιεζόμενη από παρόμοιες ομάδες, βρέθηκε στα πρόθυρα της εξόδου από το ΠΣΕ.

³⁶ Βλ. π. Βασίλειος Θερμός, «Το δίλημμα 'Ορθοδοξία ή αίρεση' ως πρόβλημα ψυχικής ταυτότητας», σ. 8

³⁷ Αυτό προτείνεται και από την Αγία και Μεγάλη Σύνοδο της Κρήτης. Βλ. σχετικά *Οι αποφάσεις της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου της Ορθόδοξου Εκκλησίας*, «Εγκύκλιος», σ. 42-43, § 17 και «Μήνυμα», σ. 15, § 4.